

معنای دحوالارض و جایگاه این روز در نگاه شیعه

دحوالارض و روز زیارتی مخصوص امام رضا(ع)، جایگاه ممتازی در تشیع دارد و مصادف شدن آنها با هم نکته قابل توجهی را به همراه دارد که ایجاد مدینه رضویه و توجه به دین در خاور دور توسط امام رضا(ع) جمله آنهاست.

دحوالارض و روز زیارتی مخصوص امام رضا(ع)، جایگاه ممتازی در تشیع دارد و مصادف شدن آنها با هم نکته قابل توجهی را به همراه دارد که ایجاد مدینه رضویه و توجه به دین در خاور دور توسط امام رضا(ع) جمله آنهاست.

به گزارش خبرنگار مهر، امروز ۲۵ ذی‌القعدة، روز دحوالارض و همچنین روز زیارتی مخصوص امام علی بن موسی‌الرضا (ع) است. در این یادداشت به بررسی پدیده دحوالارض و همچنین مصادف شدن این واقعه با روز زیارتی مخصوص امام هشتم پرداخته شده است.

معنای دحوالارض و جایگاه این روز در نگاه شیعه

۲۵ ذی‌القعدة روز دحوالارض (گسترده شدن زمین) است. مطابق روایات اولین نقطه‌ای که سر از آب در آورد، مکان کعبه شریف و بیت‌الله الحرام بود. مفسرین تفسیر کردند که منظور از دحوالارض، یعنی گسترده شدن زمین این است که در آغاز تمام سطح زمین را آب‌های حاصل از باران‌های سیلابی نخستین فراگرفته بود.

این آب‌ها به تدریج در گودال‌های زمین جا گرفتند و خشکی‌ها از زیر آب سر برآوردند و روز به روز گسترده‌تر شدند. از سوی دیگر زمین در آغاز به صورت پستی‌ها و بلندی‌ها یا شیب‌های تند و غیر قابل سکونت بود. بعدها باران‌های سیلابی مداوم باریدند. ارتفاعات زمین را شستند و دره‌ها را گسترده کردند. اندک اندک زمین مسطح و قابل استفاده برای زندگی انسان و کشت و زرع پدید آمد که مجموع این گسترده شدن، دحوالارض نامیده می‌شود.

شاید به همین دلیل است که امیرالمومنین (ع) فرمودند: نخستین رحمتی که از آسمان به زمین نازل شد، در ۲۵ ذی‌القعدة بود. به نظر برخی از مفسرین، آیه ۳۰ سوره نازعات «وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا»، به همین واقعه اشاره دارد.

گذشته از واقعه دحوالارض، رویدادهای دیگری نیز در این روز رخ داده که اهمیت آن را دوچندان کرده است. از جمله میلاد حضرت عیسی و ابراهیم علی نبینا و آله و علیهم السلام، خروج حضرت رسول اکرم (ص) از مدینه به همراه هزاران حاجی به سوی مکه به قصد حجة‌الوداع است، که حضرت زهرا (س) و همسران پیامبر نیز در این سفر حضور داشتند. در روایتی هم آمده که امام عصر (عج) در این روز قیام خواهند کرد.

گسترده شدن زمین از بلندترین نقطه آن از پیامدهای حرکت اوضاع فلکی است

از جمله آیات الهی که در قرآن بارها به آن اشاره شده است، آسمان و افلاک است که از دیرباز و حتی از زمان بشرهای اولیه مورد توجه بوده است.

افلاک و اوضاع فلکی تأثیرات شگفتی بر زمین و موجودات زمینی دارد تا جاییکه ابن سینا در اشارات و تمهیدات به نفع رسانی افلاک زمین اشاره نموده است و یکی از آن تأثیرات که در مباحث نجومی هم به اثبات رسیده، بالا آمدن آب است که از قرار گرفتن ماه در مدار خاص حاصل می‌شود.

این مسئله منجمین را وادار کرد تا تحقیقاتی در این زمینه انجام دهند و به نتایج قابل توجهی دست پیدا کنند. بسیاری از این کشفیات سبب پیشرفت حیات بشری شده است. از جمله آن کشفیات، دحوالارض است. یعنی گسترده شدن زمین از بلندترین نقطه آن که از پیامدهای حرکت اوضاع فلکی است.

در این موضوع تحقیقات علمی و نجومی مفصلی انجام شده که از حوزه بحث ما خارج است و در این مجال بیشتر از زاویه اعتقادی و معرفتی شیعه بحث می‌کنیم تا از باب علمی آن. از جهت لغوی «دحو» در لغتنامه جوهری یعنی گستردن و غلتانیدن و نیز به معنی توسعه و گسترش و بزرگ شدن و غلتاندن هم آمده است.

راغب آن را به معنای از جای کردن می‌داند و معنای دیگر آن، با تمام قدرت پرتاب کردن است. «دَحَى» از لغات مخصوصی است

که فقط در یک آیه از قرآن آمده. اگر دخی از دحو به معنای به شدت پرتاب کردن باشد، نظر به معنای نخستین خلقت و جدا شدن زمین از منشاء اصلی خود است.

اگر به معنای گسترش و آماده کردن باشد، چنانکه نظر مفسرین به استناد ظاهر لغت همین است، نظر به دوره‌ایست که سطح زمین پس از گذشت دورانهایی از مواد خاک و عناصر اولیه برای ظهور برکات و رحمت خداوند برای زندگی آماده شد. اگر هم همه معانی و مراحل منظور باشد، از اعجاز قرآن با برگزیدن چنین لغاتی در موارد خاص بعید نیست.

«دحوالارض» به معنی گسترش زمین از مرکز به اطراف است. در آغاز همه سطح زمین را آبهای حاصل از باران‌های سیلابی نخستین فراگرفته بود. این آبها تدریجاً در گودالهای زمین جاگرفتند و خشکی‌ها از زیر آب سر برآوردند و روز به روز گسترده‌تر شدند تا به وضع فعلی در آمدند. این مسئله پس از آفرینش زمین و آسمان روی داد. مقصود دیگر از دحوالارض، گسترش به سبب تولید موالید است. چون مرتبه موالید در خلقت، بعد از مرتبه عناصر و آسمان‌هاست.

اعمال دحوالارض

در باب اعمال این روز ذکر شده این روز را روزه بگیرند و شبش را به عبادت بایستند که عبادت صد سال را که روزه را شبش را به عبادت گذرانده‌اند، خواهد داشت. این روز یکی از ۴ روزیست که به فضیلت روزه ممتاز است. در روایتی روزه آن مانند روزه ۷۰ سال است. در روایت دیگر کفاره ۷۰ سال است. کسی که این روز را روزه دارد و شبش را به عبادت به سر آورد، برای او عبادت ۱۰۰ سال نوشته شود.

برای روزه دار این روز، هرچه در میان آسمان و زمین است، استغفار کند و روزیست که رحمت خدا در آن منتشر شده است. نمازی در کتب شیعه روایت شده که دو رکعت است و فضیلت بسیار دارد.

ایجاد مدینه رضویه و ارتباط آن با دحوالارض

در کتاب بحار، جلد ۹۹، صفحه ۴۳ از علامه مجلسی نقل شده زیارت امام رضا (ع) در روزهای مقدس اسلامی افضل است. خصوصاً روزهایی که اختصاص به آن حضرت دارد. مثل روز ولادت در ۱۱ ذی‌القعدة و روز شهادت که مطابق مشهور، آخر ماه صفر است. سپس از کتاب اقبال مرحوم سیدبن طاووس، استحباب زیارت آن حضرت را در روز ۲۳ ذی‌القعدة نقل کرده و در پایان می‌نویسد استحباب زیارت آن حضرت در ماه رجب سفارش شده و مرحوم مقدس قمی روز ۲۵ ذی‌القعدة را نیز به این موارد اضافه کرده است.

در مورد اینکه چرا این روز به روز زیارتی مخصوص امام رضا (ع) نامیده می‌شود، باید گفت نظر قطعی وجود ندارد. چون به هرحال ما یک سری معانی ظاهری داریم و یک سری معانی معرفتی. اسرار و رموزی هستند که برای ما واضح نیستند. مانند حروف مقطعه قرآن که دلایل متعددی برای آن بیان شده ولی در آخر می‌گویند رمزیست که خداوند متعال آن را قرار داده و تا زمان ظهور امام عصر (عج) مشخص نخواهد شد.

این روزها روز زیارت مخصوص ایشان نامیده شده تا مردم با توجه به ذات آن حضرت نسبت به نقشی که ایشان در ایجاد مدینه رضوی داشت پی ببرند. امام رضا (ع) با آمدن به سمت مرو، یک مدینه دوم ایجاد کردند که معروف به مدینه رضویه شد. باید مردم این معنا را در نظر بگیرند و نسبت به زحمات ایشان حالت شکر داشته باشند.

با توجه به تقارن این روز با روز دحوالارض در ۲۵ ذی‌القعدة، بزرگان دین بهترین اعمال را در این روز زیارت امام رضا (ع) می‌دانند چراکه امام رضا (ع) موضوع توجه به دین را در حیطه خاور دور شروع کردند. همانند روز دحوالارض که زمین از یک نقطه از زیر آب بیرون آمد، امام رضا (ع) نیز اسلام را در بخش خاور دور به طور گسترده ایجاد کردند و البته این در حد یک نظریه است و همانطور که گفتیم معانی معرفتی وجود دارد که برای ما واضح نیستند.

رأفتی که برای همه محسوس است/ القاب امام رضا (ع)

ما ایرانی‌ها مرهون نعمت‌ها و روزی خوار سفره این امام بزرگوار رؤف هستیم. بهترین مطلبی که درباره زیارت مخصوص امام رضا (ع) مناسب است ذکر شود، اشاره به چند تا از معانی، اسامی و القاب ایشان است. القابی چون رضا، ثامن الحجج، غریب‌الغربا، عالم آل محمد (ص)، رؤف و ...

در اینجا به سه تا از القابی که بیشتر متداول است و با آن مأثوسیم می‌پردازیم و با شناخت بیشتر این القاب، شناخت بیشتری نسبت به حضرت پیدا می‌کنیم. تا کسانی که توفیق پیدا می‌کنند و در این ایام به زیارت ایشان می‌روند، با معرفت بیشتری زیارت کنند. البته لازم به ذکر است و همه اذعان دارند که تنها زیارت حضوری مد نظر نیست. اگر حضوری باشد که چه بهتر اما اگر توفیق حاصل نشد، از راه دور هم زیارت را انجام بدهیم به اجر و ثواب آن می‌رسیم. چرا که داریم: «یسمعون کلامی و تروند سلامی» یعنی سلام ما را می‌شنوند و جواب ما را می‌دهند.

کسی که بدون صدا زدن، فریاد رس است

یکی از القاب آن حضرت، لقبی است که یزید بن سلیت نقل می‌کند. او می‌گوید: با امام صادق (ع) قدم می‌زدیم و صحبت می‌کردیم که ایشان به امام کاظم (ع) اشاره کردند و فرمودند در صلب او کسی است که «يَخْرُجُ اللَّهُ مِنْهُ عَوْتٌ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَ غِيَاثُهَا»؛ فریادرس و پناه امت است. یکی از القاب امام رضا (ع) فریاد رسی است.

می‌دانید که کلمه عوٹ در مورد دو امام گفته شده است. یکی در مورد امام رضا (ع) و دیگری در مورد امام عصر (عج) است. عوٹ و غیاث از باب معنا به کسی اطلاق می‌شود که بدون صدا زدن، فریاد رس است. گاهی ما در گرفتاری‌ها از کسی کمک می‌خواهیم و صدا می‌زنیم تا به فریاد ما می‌رسند ولی در مورد حضرت گفته شده بدون اینکه ما بخواهیم، ایشان فریاد رس ما خواهند بود و در زمان گرفتاری به کمک ما می‌آیند.

ابن شهر آشوب در مناقب این روایت را نقل کرده که توسل جستن به امام برای سلامتی در سفر و برّ و بحر و رسیدن به وطن و خلاصی از اندوه و غم غربت نافع است.

حضرت صادق (ع) این طور فرمودند که خداوند فریاد رس و پناه و علم و نور و فضیلت و حکمت این امت را از صلب او - امام کاظم (ع) بیرون آورد. او بهترین مولود و بهترین کودک زمان خود است. خدا بوسیله او از خونریزی‌ها جلوگیری می‌کند و میان مردم آشتی می‌دهد و پراکنده را گرد آورد و فتنه را اصلاح می‌کند. برهنه را بپوشاند و گرسنه را سیر کند و هراسان را ایمن دهد. خدا به برکت او باران فرستد و بر بندگان ترحم می‌کند و گفتار او حکمت و خاموشی‌اش علم است. به واسطه او اختلاف از بین رود.

در ادامه القاب این امام بزرگوار، بحث رأفت را داریم. بحث رأفت ائمه (ع)، بسیار ملموس است و هر کسی به نوبه خود آن‌ها را دریافت کرده است. اما نکته زیبایی از علامه طباطبایی وجود دارد که ایشان فرموده: من همه ائمه (ع) را زیارت کردم اما رأفت امام رضا (ع) حسی است. یعنی هر کس به اندازه درک و فهم خودش می‌تواند رأفت و مهربانی امام رئوف را درک کند.

حلاوت لقب رضا

اولین کسی که به ایشان این لقب را داد، پدر بزرگوارشان بود. داریم که امام کاظم (ع) نیز امام رضا (ع) را به این لقب می‌خواندند. هم‌چنین از امام جواد (ع) سوال کردند که چرا پدر بزرگوارشان را رضا نامیدند؟ امام (ع) فرمود: خدا او را به حق رضا نامید زیرا وی مورد رضای خدای متعال در آسمان‌ها و زمین و موجب خشنودی پیامبر (ص) و پس از آن حضرت بود. باز پرسیدند مگر پدران شما و یا ائمه بعد از ایشان مورد رضایت خدا نبودند؟ امام (ع) فرمود: بله. باز پرسیدند چرا فقط پدر شما رضا نامیده شد؟ امام (ع) فرمود: زیرا دوست و دشمن از وی راضی شد.

یکی از شیرین‌ترین القابی که ما ایرانی‌ها از بردن آن لذت می‌بریم و با آن انس خاصی داریم، لقب رضای امام رضاست. مطالب زیادی در مورد این لقب هست که حلاوت آن را دوچندان می‌کند. مثلاً اینکه ایشان را رضا نامیدند چون کاری کردند که دوست و دشمن از ایشان راضی شدند.

هم‌چنین آیت‌الله جوادی آملی در سخنانی اشاره کرده بودند: «شما که از راه‌های دور و نزدیک به زیارت امام رضا (ع) مشرف می‌شوید، از ذات مقدس به عنوان وسیله به درگاه ذات اقدس له مسئلت کنید که حضرتش واسطه مقامی است که مظهر رضای خداست.

هیچ موجودی از هیچ موجود دیگر راضی نمی‌شود مگر به وساطت مقام امام هشتم. هیچ انسانی به هیچ توفیقی دست نمی‌یابد و خوشحال نمی‌شود مگر به وساطت مقام رضوان رضا (ع) و هیچ نفس مطمئن‌ه‌ای به مقام راضی دست نمی‌یابد مگر به وساطت مقام این امام همام. او نه چون به مقام رضا رسیده، به این لقب ملقب شده بلکه چون دیگران را به این مقام می‌رساند، ملقب به رضا شده است.

ممکن است در بین آحاد امت کسانی باشند که به مقام رضوان راه پیدا کنند. مانند پایان بخش سوره فجر که فرمود: يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً؛ مخصوص ائمه (ع) نیست و شامل سایر انسان‌های ملکوتی هم می‌شود. ممکن است در بین امت کسانی باشند که دارای نفس مطمئنه و نائل به مقام راضیه مَرْضِيَّة شوند، اما رضا نخواهند بود. آن‌ها جزء امتند ولی امام رضا (ع) واسطه است که چنین افرادی بین امت به مقام راضیه مَرْضِيَّة راه پیدا کنند.»

هرکس به مقام رضوان برسد، به واسطه عنایت امام رضاست. یعنی گویا خداوند مقام رضوان خود را به امام رضا (ع) تفویض کرده است. می‌دانیم که ائمه (ع) هرکدام مظهر یکی از صفات الهی‌اند. خداوند مقام رضوان خود را به امام رضا (ع) واگذار کردند. آیت‌الله جوادی آملی معتقدند که اهداف جزئی هم شامل این اصل کلی می‌شوند.

اگر کسی در کارهای جزئی هم موفق و راضی شد، چه بداند و چه نداند به برکت وجود امام رضاست. مثلاً اگر فرزندی تلاش کند رضایت پدر و مادر را فراهم کند، چه بداند و چه نداند به واسطه امام رضا (ع) است. پس جدا از تعبیر و معانی ظاهری که از القاب ائمه (ع) به دست می‌آید، معانی معرفتی دیگری نیز وجود دارد که اهل بیت (ع) به آنها اشراف دارند و گاهی عرفا به آن معانی معرفتی دست پیدا می‌کنند.

اجر زیارت امام رضا (ع)

از مجموعه روایاتی که در باب زیارت امام رضا (ع) هست، بدست می‌آید اجر خاصی برای زیارت ایشان است. به عنوان نمونه هر غصه داری به واسطه زیارت امام رضا (ع)، غصه‌اش برطرف می‌شود. زیارت ایشان موجب آمرزش گناهان می‌شود. در نامه عمل، هیچ چیز مانند زیارت امام رضا (ع) نیست. با زیارت ایشان گناهان گذشته و آیند بخشیده می‌شود. کسی که شب را در کنار قبر امام علی بن موسی‌الرضا (ع) احیا بدارد، مثل این است که امام را در عرش زیارت کرده و ثواب‌های بسیار دیگری که شامل حال زائران و دلدادگان آن حضرت است.

نویسنده: آناهیتا ضیایی اصل، استاد حوزه و مدیر گروه تاریخ مدرسه علمیه معصومیه قم